

Özel Eğitim Öğretmenlerinin, Öğretmen Adaylarının ve Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

An Investigation of the Views of Special Education Teachers, Prospective Special Education Teachers and Families with Children Having Special Needs Towards the Skills on the Theory of Mind

Vildan Saraç¹, Safiye Sunay Yıldırım Doğru²

¹Sorumlu Yazar, Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, vldnsrcl@gmail.com, (https://orcid.org/0000-0002-1173-7919)

²Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, sunay.dogru@deu.edu.tr, (https://orcid.org/0000-0003-0573-0128)

Geliş Tarihi: 27.09.2023

Kabul Tarihi: 05.11.2023

ÖZ

Bu araştırmanın amacı özel eğitim öğretmenleri, özel eğitim son sınıf öğrencileri ve özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin zihin kuramı kavramına ilişkin görüşlerini incelemektir. Araştırmanın evren ve örneklemini İzmir, Rize ve Trabzon'da bulunan 25 özel eğitim öğretmeni, 25 özel eğitim son sınıf öğrencisi ve 25 özel gereksinimli çocuğa sahip aile oluşturmaktadır. Araştırma verileri "Demografik Bilgi Formu", "Öğretmen Görüşme Formu", "Öğrenci Görüşme Formu" ve "Aile Görüşme Formu" kullanılarak toplanmıştır. Görüşmeler ses kaydı ile kaydedilmiş ve metin haline getirilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Bulgular incelendiğinde özel eğitim öğretmenleri ve özel eğitim son sınıf öğrencileri belirgin olarak sosyal becerileri ve toplumsal uyum becerilerini destekleyici yönü bulunmasından kaynaklı zihin kuramı kavramlarının özel gereksinimli bireyler için önemli olduğunu ifade ederken; ailelerin çoğunun, çocuklarının bu yönde bir eğitim almaya ihtiyaçları olduğunu, sosyal beceriler ve iletişim becerilerini daha çok destekleyeceğini düşündükleri görülmektedir. Öğrenci yanıtına göre iletişim becerileri ve sosyal becerilerde yaşanan güçlüklerden kaynaklı otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı bulunan çocukların zihin kuramını öğrenmeye daha çok ihtiyaçları olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin öğretim süreçlerinde aileden destek alma oranlarının düşük olduğu, ailelerin ise zihin kuramı kavramlarını evde nasıl destekleyeceğini bilmediği, evde buna yönelik uygulama yapan ailelerin ise daha çok öğretmen yönlendirmesinden faydalandıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Zihin kuramı, özel gereksinimli öğrenci, özel eğitim.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the views of special education teachers, special education senior students and families with children with special needs on the relationship to the concept of theory of mind. The study group of the research consisted of 25 special education teachers, 25 special education senior students and 25 families with special needs children in İzmir, Rize and Trabzon. In the research, "Demographic Information Form", "Teacher Interview Form", "Student Interview Form" and "Family Interview Form" were used to collect data. The interviews were recorded with audio recording and convert into text. Descriptive analysis technique were used in the data analysis. According to the research findings, while special education teachers and special education senior students stated that the concepts of theory of

mind are important for individuals with special needs due to the fact that there is a significant social skills and social adaptation skills supportive; It is seen that most families that their children need to receive an education in this direction and that they will support social skills and communication skills more. According to student responses, it was found that children diagnosed with autism spectrum disorder (ASD) due to difficulties in communication skills and social skills needed to learn the theory of mind more. It was observed that the rates of teachers receiving support from the family in the teaching processes were low, the families did not know how to support the concepts of the theory of mind at home, and the families who practiced this at home benefited from teacher guidance.

Keywords: Theory of mind, special needs students, special education.

GİRİŞ

Sosyal yaşam ve iletişim süreci bebeklikten itibaren zaman içerisinde gelişen ve günlük yaşam tecrübeleriyle beraber kişinin yaşamının geniş bir kısmını kapsayan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmekte olan bu süreci etkileyen faktörlerden biri olan anlamlı iletişim kişinin kendisiyle, bir başka kişiyle ve diğer kişilerle olan etkileşim süreçlerinde birçok beceriyi aktif kullanmayı gerektirmektedir. Bu doğrultuda aile ile birlikte başlayan ardından toplum içerisinde gelişmeye devam eden iletişim ve iletişimde olma haline yönelik gerçekleştirilen davranışlar normal gelişim gösteren çocuklarda zaman içerisinde kendiliğinden gerçekleşirken, özel gereksinimli bireylerde normlara göre bu sürecin farklı seyrettiği ve daha geriden geldiği durumu karşımıza çıkabilmektedir (Rieffe & Wiefferink, 2017). Sosyal yaşam ile bağlantılı olan iletişim süreçleri kişinin hem kendisi ile olan hem de başka insanlarla olan deneyimlerine büyük etkide bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarla beraber özel gereksinimi bulunan bireylerin sosyal yaşam ve iletişim deneyimlerini, toplumsal uyum becerilerini etkileyen önemli değişkenlerden birinin zihin kuramı kavramlarının gelişimi olduğu görülmektedir (Kouo ve Egel, 2016; Peterson vd., 2009). Bu kuram bireyin kendisinin ve diğer bireylerin zihinsel durumlarını fark etme; inanç, istek, duygu, davranış, niyet gibi birbiriyle ilişkili kavramların kullanılması ve bununla beraber kendini anlama ve bir diğer kişiye yönelik olarak çıkarımda bulunma, harekete geçme ve davranışı yorumlama eylemi olarak tanımlanmaktadır (Akkaya, 2018; Doğmaz & Girli, 2017; Karakaşoğlu, 2019; Keçeli Kaysılı & Acarlar, 2011). Zihin kuramı tek yönlü bir yapıya sahip olmamakla birlikte kendi yapısı içerisinde ilişkili kavramlar bütünü şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Tekin & Girli, 2011).

Normal gelişim gösteren çocuklarda zihin kuramı kavramlarının gelişimi küçüklükten itibaren başlayarak süreç içerisinde kendiliğinden devam etmektedir. Bu kuramda bulunan becerilerin öğreniminin bebeklikle beraber başladığı ve süreç içerisinde kazanıldığı görülmektedir (Korkmaz, 2020). Araştırmacılar bu kavramların öğrenilmesinin dört yaş civarında gerçekleştiğini kabul etmekte; bu kavramların öğrenilme sürecinde akli durum sözcüklerinin kullanılmaya başlanması, ortak dikkatin sağlanması, sembolik oyun gelişimi gibi becerileri zihin kuramının öncülleri olarak tanımlamaktadır (Kılıç Tülü, 2019; Taymaz Sarı, 2014; Tekin & Girli, 2011; Uylaş, 2015). Taklit becerilerinin gelişmeye devam etmesi ve ortak dikkatin kazanılmasıyla birlikte zihin kuramı kavramlarının öğrenim süreci ve gelişimi etkilenmektedir. Çocuklarda istek ve duygulara yönelik konuşmaların iki yaş civarında başladığı, düşüncelerini ifade etmeye ise üç-dört yaş civarında başladıkları görülmektedir (Sarı & Altun, 2018). Karakelle (2012) bu yaş dönemini; “İki-üç yaş arasındaki çocuklar, istek ve eylem arasındaki bağlantıyı açıkça anlayıp ifade edebilirler. Üç yaştan sonra, kişinin isteklerinin daha ilerideki davranışlarına neden olacağını kestirebilirler.” şeklinde açıklamaktadır. Görme bilmeye neden olur prensibinin bu yaş dolaylarında anlaşıldığı ve bu prensibin kazanılmasının üç yaşlarında gerçekleştiği belirtilmektedir (Tekin, 2010). Üç-dört yaş civarında zihinsel durumların, kanıların farklı ya da yanlış olabileceğinin anlaşılmasının gerçekleştiği ve okul öncesi dönemden sonra da zihin kuramına yönelik gelişimin devam ettiği görülmektedir (Duman, 2020; Karakelle & Ertuğrul, 2012). Diğer kişilerin düşüncelerini anlama ve buna yönelik eylemleri tahmin edebilme becerisi de bu yaş aralığındaki çocuklarda ilerlemeye devam etmektedir (Keçeli Kaysılı, 2014).

Çocukların bu becerilere yönelik önemli gelişmeler yaşadığı zaman aralığı üç-beş yaş olarak görülmekte ve beş yaştan sonra ise zihin kuramı görevlerinde başarılı olmaya başladıkları görülmektedir (Ertuğrul Yaşar, 2016). Çocukların davranış ve düşünce arasında farklılıklar olacağına farkına varması, yanlış inancın ne olduğunu anlaması durumu ise dört-beş yaş civarında görülmektedir (Arıkan, 2020). Altı yaşından önce birinci düzey zihin kuramı becerilerinin öğrenildiği, yedi yaş civarında ise ikinci düzey zihin kuramı becerilerinin kazanıldığı görülmektedir (Ertuğrul, 2011; Oğuz & Kara, 2018).

Çocukların erken yaş döneminde inançlar ve düşünceler arasında farklılık olabileceğini anlamada zorluk yaşadıkları, gerçeklik algısının bireyin kendi bakış açısı doğrultusunda şekillendiğini düşünme eğiliminde oldukları görülürken, kişinin kendi düşüncesi ile diğer kişilerin düşünceleri arasında farklılık olabileceğinin anlaşılması ise zihin kuramı becerilerinin geliştiğini ifade etmektedir (Coşkun, 2015). Özel gereksinimi bulunan çocukların zihin kuramı alanındaki performanslarının düşük olduğu görülürken, normal gelişim gösteren bireylerin ise bu alana yönelik kavramları olağan süreç içerisinde kazandığı görülmektedir. Biçer (2015) “Baron Cohen, Leslie ve Frith (1985) otizmlili bireylerin zihin kuramı becerilerinin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur” (ss. 27). Diğer bir araştırmaya göre Erdem ve Ege (2011) “Baron-Cohen’in (1989b) ikinci aşama yanlış kanı atfını değerlendirdiği çalışmaya göre otizmi bulunan çocukların hiçbirinin başarılı olmadığı, engeli olmayan grubun %90’ının başarılı olduğu, down sendromu bulunan çocukların ise %60’ının başarılı olduğu görülmektedir” (ss. 27). Zihin kuramı alanında, özel gereksinimi bulunan çocukların tipik gelişim gösteren çocuklara göre yetersizlik yaşadığı yadsınamaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Girli ve Tekin Ersan (2012) otizmi olan çocuklar ile sağlıklı gelişim gösteren çocukların empati becerileri incelemeyi amaçladıkları çalışmada, asperger sendromu olan ve yüksek işlevli otizmi bulunan çocukların empati düzeylerinin tipik gelişim gösteren gruba göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Başka bir çalışma ise Önal (2022) “İşitme kayıplı, otizm tanılı ve normal gelişim gösteren 157 çocuğun katıldığı bir çalışmada işitme yetersizliği ve otizm tanılı olan gruptaki çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre performanslarının daha düşük olduğu gözlenmiştir (Peterson & Siegal, 2000)” şeklindeki ifade ile bu alanda yaşanan eksikliğe dikkat çekilmektedir (ss. 21). Kirazlı (2014) “Peterson (2004) çalışmasında; 4-12 yaş arasındaki koklear implant yapılmış çocuklarla ve işitme cihazı kullanan çocukların zihin kuramı becerilerini değerlendirmiş ve sonuçta bu çocukların zihin kuramı becerilerini kazanmada 3-5 yıl gecikme yaşadıkları belirtilmiştir” (ss. 33).

Sağlıklı gelişim gösteren ve hafif düzey zihinsel yetersizliği (ZY) bulunan çocukların soyut düşünme becerileri ve zihin kuramı arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmanın bulgularına göre ZY olan çocukların diğer gruba göre puanlarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Biçer & Taymaz Sarı, 2017). Bu doğrultuda ZY bulunan çocukların zihin kuramı becerilerinde diğer gereksinim gruplarına benzer şekilde geriden geldiklerini söylemek mümkündür. Diğer bir araştırmaya göre normal gelişim gösteren ve özel öğrenme güçlüğü (ÖÖG) tanısı bulunan çocukların zihin kuramı test puanları arasında farklılık bulunduğu ve ÖÖG bulunan kişilerin puanlarının diğerlerine göre daha düşük olduğu belirtilmiştir (Özen, 2015). Bu araştırma doğrultusunda ÖÖG bulunan çocukların zihin kuramı becerilerine ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür. Yapılan çalışmalar sonucunda özel gereksinimi bulunan bireylerin zihin kuramı kavramlarını kullanmak konusunda güçlük yaşadıklarını görmekteyiz (Biçer & Taymaz Sarı, 2017; Dokur, 2014; Loukusa vd., 2014; Özen, 2011). Özel gereksinimli bireylerin sosyal iletişim ve etkileşim süreçlerinde yaşadıkları sorunların temelinde inancı ve duyguları anlama, niyet ve istek gibi kavramları anlayabilme, empati kurabilme hususları yatmaktadır. Bu becerilerin özel gereksinimli bireylere öğretimi gerek kendi düşünce ve duygularını anlamalarını gerek diğer bir kişinin duygularını anlayarak etkili bir iletişim süreci geçirmelerini sağlamak açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir. Zihin kuramı becerilerinin özel gereksinimi bulunan bireylere öğretilbilir olduğu durumu göz önüne alındığında bireyin iletişim süreçlerinin anlamlı hale getirilmesi ve güçlendirilmesi için bu çocuklara yönelik uygulamalar yapılması önemli

görülmektedir (Dalmış, 2013). Zihin kuramı ve bireyin diğer kişilerle olan iletişimi arasında güçlü bir ilişki bulunduğu, kişinin duygusal ve sosyal gelişiminde dahi bunun etkili olduğu belirtilmektedir (Girli & Tekin, 2010; Güven vd., 2019). Bu becerilerin kazanılması diğer bir kişinin duygu ifadelerini, isteklerini, eylemlerini anlamak; sosyal yaşam deneyimlerinin etkililiğini artırmak ve yaşanan hayatı anlamlı kılmak için gereklilik göstermektedir. Kişinin kendi hareketlerine yön vermesi, diğer bireylerin eylemlerinin anlamlılık kazanması bakımından bireyin inanç, duygu, istek ve düşüncelere göre hareket etmesi durumunun bilinmesi önemli görülmektedir (Tekin, 2010).

Bu araştırmanın amacı özel eğitim öğretmenlerinin, özel eğitim bölümü son sınıf öğrencilerinin ve özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin zihin kuramı kavramına ve bu kavrama dahil olan diğer bileşenlerin bireye kazandırılmasına yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Bu araştırma kapsamında üç katılımcı grubuna yönelik demografik bilgi formu ve üç ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Bu çalışmada özel eğitim öğretmenleri, özel eğitim öğretmenliği son sınıf öğrencileri ve özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin zihin kuramı becerilerine yönelik görüşleri ve tutumlarının ortaya koyulması hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Özel eğitim öğretmenlerinin zihin kuramına yönelik görüşleri nelerdir?
2. Özel eğitim son sınıf öğrencilerinin zihin kuramı becerilerine yönelik görüşleri nelerdir?
3. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin zihin kuramı becerilerine yönelik görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılarak özel eğitim öğretmenlerinin, özel eğitim son sınıf öğrencilerinin ve özel gereksinimli çocuğu bulunan ailelerin zihin kuramı kavramlarına yönelik görüşlerinin ortaya koyulması hedeflenmiştir. Doğal ortamlarda ve çok yönlü bir biçimde olayların ve algıların ortaya koyulmasında nitel bir sürecin izlendiği, belirli bir alanda detaylı veri toplamaya yarayan yöntem nitel araştırma olarak tanımlanmaktadır (Batu vd., 2004; Çelebi, 2019; Özer, 2019). Bu çalışmalarda veri toplama yöntemi olarak görüşme, gözlem ve doküman incelemesi olarak üç yöntem bulunmaktadır (Deveci, 2019). Bir amaç dahilinde bir kişi veya grupta gerçekleştirilen iletişim süreci görüşme olarak tanımlanmaktadır (Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 2019). Görüşmeler yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve odak grup görüşmesi olarak dört ana başlıktan oluşmaktadır (Çetinkol Sarı, 2019). Bu görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme araştırmacı tarafından hazırlanan soruları içermektedir. Katılımcılar soruları dilediği boyutlarda cevaplayabilmekte ve sorular her bir katılımcıya aynı sıra ile sorulmaktadır (Batu vd., 2004). Bu araştırma kapsamında kullanılan görüşme türü yarı yapılandırılmış görüşmedir. Araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formları her katılımcı grubu için ayrı ayrı olmak üzere araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

2.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar

İzmir'de, Trabzon'da ve Rize'de bulunan özel gereksinimli çocuğa sahip aileler, özel eğitim son sınıf öğrencileri ve özel eğitim öğretmenleri bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında görüşmeler 25 özel eğitim öğretmeni, 25 özel eğitim son sınıf öğrencisi ve 25 özel gereksinimli çocuğa sahip aile ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Kartopu örnekleme yöntemi öncü bir kişinin seçilmesi ardından bu kişinin öncülük etmesiyle birlikte diğer kişilere ulaşmayı hedeflemektedir (Yağar & Dökme, 2018). Kişilerin birbirine ulaşması süreci sonucunda grubun genişlemesi ve

daha çok katılımcıya ulaşılması, yani yöntemin adından da anlaşılacağı üzere kartopu gibi büyüyen bir örnekleme ulaşmayı ifade etmektedir (Özen & Gül, 2007). Her katılımcı grubuna ayrı kod isimleri verilmiştir. A grubu (Katılımcı 1: A1) özel eğitim öğretmenlerini, B grubu (Katılımcı 1: B1) özel eğitim son sınıf öğrencilerini, C grubu (Katılımcı 1: C1) ise özel gereksinimli çocuğu bulunan aileleri ifade etmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcılara ait demografik bilgilerin toplanması amacı ile geliştirilmiş olan formdur. Bu form katılımcıların eğitim düzeyi, mesleği, mesleki kıdemi, yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, çocuk sayısı, hangi katılımcı grubunda olduğu ve ailesinde özel gereksinimi bulunan birey bilgilerini içermektedir. Dokuz ayrı sorudan oluşan bu form katılımcıların kendisi tarafından doldurulmuştur.

2.3.2. Öğretmen Görüşme Formu

Sekiz ana sorudan oluşan bu form özel eğitim öğretmenlerinin konu hakkındaki görüşlerinin öğrenilmesi için araştırmacı ve danışman tarafından hazırlanmıştır.

2.3.3. Öğrenci Görüşme Formu

Beş ana sorudan oluşan bu form özel eğitim son sınıf öğrencilerinin konu hakkındaki görüşlerinin öğrenilmesi için araştırmacı ve danışman tarafından hazırlanmıştır.

2.3.4. Aile Görüşme Formu

Yedi ana sorudan oluşan bu form özel gereksinimi bulunan çocukların ailelerinin konu hakkındaki görüşlerinin öğrenilmesi için araştırmacı ve danışman tarafından hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Katılımcılara ait demografik bilgiler tablolar haline getirilmiş ve Microsoft Office Word 2013 programı ile kaydedilmiştir. Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmelerin ses kayıtları aynı ortamda metin olarak kayda geçirilmiştir. Görüşmelere ait metinlerin toplam metin kaydı 77 sayfa olarak belirlenmiştir. En kısa görüşmenin 4 dakika ve en uzun görüşmenin 23 dakika sürdüğü tespit edilmiştir. Katılımcıların ses kaydında verdiği cevapların tamamı olduğu gibi metne aktarılmıştır. Görüşmelere ait verilere yönelik bir kayıp yaşanmaması adına bilgisayar kaydı yapılmış ve elde edilen metinlerin tamamı çıktı alınarak saklanmıştır. Betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak verilerin analiz süreci gerçekleştirilmiştir. Elde edilen görüşme verilerinin ana temalar altında toplanması, verilerin özetlenmesi ve yorumlanması bu analiz yönteminin amacı olarak ifade edilebilir (Akdemir & Kılıç, 2021; Aydın, 2018; Yıldırım, 1999). Betimsel analiz bir çerçeve oluşturma, bu çerçeve dahilinde verileri işleme, elde edilen bulguları tanımlama ve yorumlama şeklinde aşamalı bir süreci tanımlamaktadır (Baltacı, 2019). Elde edilen görüşme verilerinin analiz edilmesi sonucunda özel eğitim öğretmen grubu görüşmeleri 16 ana temadan, özel eğitim son sınıf öğrenci grubu görüşmeleri 11 ana temadan, özel gereksinimli çocuğu bulunan aile grubu görüşmeleri 10 ana temadan oluşmaktadır.

2.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Bu araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğinin sağlanmasında kullanılan demografik bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmış, sonrasında danışman ve üç uzman görüşleri alınarak düzenleme yapılmıştır. Kullanılan görüşme formları danışman ve üç uzman tarafından değerlendirildikten sonra formlara son hali verilmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen bilgiler danışman ile paylaşılmış ve araştırmanın ilerleyişine yönelik görüşmeler sağlanarak danışmandan sürece yönelik geri dönüş alınmıştır. Veriler araştırmacı ve danışman tarafından analiz edilmiştir.

Araştırma uygulama sürecine yönelik görüşme verileri bilgisayar ortamında ve yazılı olarak saklanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde görüşmeler sonucu elde edilen veriler paylaşılmaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin demografik bilgileri incelendiğinde katılımcıların %72'sinin kadın, %28'inin erkek olduğu; %76'sının 21-30 yaş aralığında, %20'sinin 31-40 yaş aralığında, %4'ünün 41-50 yaş aralığında olduğu; %40'ının evli, %60'ının bekar olduğu; mesleki deneyiminin %72'sinin 1-5 yıl ve daha az, %16'sının 6-10 yıl arasında, %8'inin 11-15 yıl arasında, %4'ünün 16-20 yıl arasında olduğu; eğitim düzeyinin ise %92 oranında lisans, %8 oranında yüksek lisans olduğu görülmektedir. Özel eğitim son sınıf öğrencilerinin demografik bilgileri incelendiğinde katılımcıların %60'ının kadın, %40'ının erkek olduğu; %92'sinin 21-30 yaş aralığında, %8'inin 31-40 yaş aralığında olduğu; %4'ünün evli, %96'ının bekar olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin demografik bilgileri incelendiğinde katılımcıların %52'sinin kadın, %48'inin erkek olduğu; %8'inin 21-30 yaş aralığında, %36'sının 31-40 yaş aralığında, %48'inin 41-50 yaş aralığında, %8'inin 51-60 yaş aralığında olduğu; %96'sının evli, %4'ünün bekar olduğu; eğitim düzeyinin ise %32'sinin ilköğretim, %12'sinin lise, %8'inin önlisans, %44'ünün lisans, %4'ünün yüksek lisans olduğu görülmektedir. Katılımcı gruplarına yönelik toplam 37 ana tema oluşturulmuştur. Soruların içerikleri doğrultusunda her ana temanın alt temaları düzenlenmiştir. Verilen yüzdelik oranlar her katılımcı grubunun kendi içerisindeki yüzdelik dilimini ifade etmektedir.

3.1. Özel Eğitim Öğretmen Görüşmeleri

3.1.1. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Çalıştığı Okul Türü

Araştırmaya katılan öğretmenlere çalıştıkları okulun türü sorulmuş ve öğretmenlerden on biri (%44) Özel Eğitim Meslek Okulu'nda, on dördü (%56) Özel Eğitim Uygulama Okulu'nda çalıştıkları cevaplarını vermişlerdir.

3.1.2. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Çalıştığı Tanı Grubu

Özel eğitim öğretmenlerine hangi tanı grubu ile çalıştıkları sorulmuş ve on yedi öğretmen (%68) OSB tanısı bulunan, sekiz öğretmen (%32) ZY tanısı bulunan öğrenci ile çalıştığını belirtmiştir.

3.1.3. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Eğitimi Alma Durumları

Özel eğitim öğretmenlerine daha önce zihin kuramı eğitimi alıp almadıklarına yönelik soru sorulmuş ve bu soru doğrultusunda yirmi beş öğretmenin (%100) hiçbirinin zihin kuramı eğitimi adı altında bir eğitim almadıkları cevabına ulaşılmıştır. Katılımcılar zihin kuramı başlığı altında eğitim almadıklarını lakin üniversitede ders süreçleri içerisinde oyun, duygular ve empati kavramlarını aldıkları dersler içerisinde gördüklerini belirtmişlerdir.

3.1.4. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Eğitimi Almayı İsteme Durumları

Öğretmen katılımcı grubuna zihin kuramı becerilerine yönelik bir eğitim almak isteyip istemedikleri sorusu yöneltilmiş, öğretmenlerden yirmi beş kişinin (%100) de bu yönde bir eğitim almak istediği bulgusuna ulaşılmıştır.

3.1.5. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Öncesi Ölçme ve Değerlendirme Yapma Durumu

Katılımcı grubuna daha önce zihin kuramı kavramlarından herhangi birine/birkaçına yönelik öğretim öncesi ölçme ve değerlendirme işlemi yapıp yapmadıkları sorulmuş,

öğretmenlerden on beş kişi (%60) daha önce bu kavramlara yönelik bir öğretim öncesi ölçme ve değerlendirme işlemi gerçekleştirmediği bilgisini vermiştir. Öğretmenlerden on kişinin (%40) ise öğretim öncesi ölçme ve değerlendirme işlemi yaptığı bilgisine ulaşılmıştır.

3.1.6. Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Öncesi Ölçme ve Değerlendirme İşlemi Yapan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntemler

Tablo 1

Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Öncesi Ölçme ve Değerlendirme İşlemi Yapan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntemlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Gözlem	8	32
Soru Cevap	5	20
Çoklu Fırsata Dayalı	2	8
Görüşme	2	8
Örnek Olay	2	8
Kaba Değerlendirme Formu	1	4
Oyun Oynama	1	4
Resim Çizme	1	4
Yoklama Oturumu	1	4

Özel eğitim öğretmenlerinden öğretim öncesi ölçme ve değerlendirme işlemi yapmış olanlara değerlendirme işlemi nasıl gerçekleştirdikleri sorusu sorulmuş ve aşağıdaki bilgiler alınmıştır. Öğretmenlerden sekiz kişi (%32) öğretim öncesi ölçme değerlendirme işlemi gözlem yaparak, beş kişi (%20) soru cevap yöntemini kullanarak, iki kişi (%8) çoklu fırsata dayalı olarak, iki kişi (%8) görüşme yaparak, iki kişi (%8) örnek olay kullanarak, bir kişi (%4) kaba değerlendirme formu ile, bir kişi (%4) oyun oynama ile, bir kişi (%4) resim çizme ile, bir kişi (%4) yoklama oturumu şeklinde gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Tabloda verilen bilgilerden yola çıkılarak ölçme ve değerlendirme süreçlerinde gözlem ve soru cevap yöntemlerinin diğer yöntemlere göre daha sık kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.1.7. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Öncesi Ölçme ve Değerlendirme İşleminde Kullanabileceklerini Düşündükleri Yöntemler

Tablo 2

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Öncesi Ölçme ve Değerlendirme İşleminde Kullanabileceklerini Düşündükleri Yöntemlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Gözlem	11	44
Soru Cevap	7	28
Canlandırma	2	8
Akran Destekli Değerlendirme	1	4
Çoklu Fırsata Dayalı	1	4
Drama	1	4
Görüşme	1	4
Kaba Değerlendirme Formu	1	4
Örnek Olay	1	4
UDA	1	4

Öğretmenlerden öğretim öncesi ölçme ve değerlendirme işlemi yapmayanlara, bu işlemi nasıl yapabilecekleri sorusu yöneltilmiş ve aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir. Öğretim öncesi

ölçme ve değerlendirme sürecinde katılımcılardan on bir kişi (%44) gözlem yolu ile, yedi kişi (%28) soru cevap yöntemi ile, iki kişi (%8) canlandırma yöntemi ile, bir kişi (%4) akran destekli değerlendirme ile, bir kişi (%4) çoklu fırsata dayalı olarak, bir kişi (%4) drama ile, bir kişi (%4) görüşme gerçekleştirerek, bir kişi (%4) kaba değerlendirme formu ile, bir kişi (%4) örnek olay yöntemi ile, bir kişi (%4) UDA ile gerçekleştirebileceği bilgisini vermiştir. Ölçme ve değerlendirme işlemi yapmamış olan katılımcıların bu süreçte en fazla gözlem yapmayı, ardından soru cevap yönteminden faydalanmayı düşündükleri görülmektedir.

3.1.8. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Öğrencileri ile Zihin Kuramı Becerilerini Çalışma Durumu

Öğretmenlere öğrencileri ile daha önce zihin kuramı becerilerini çalışıp çalışmadıkları sorulmuş ve öğretmenlerden on üç kişinin (%52) bu becerilere yönelik bir öğretim süreci gerçekleştirmediği, on iki kişinin (%48) ise bu becerilere yönelik bir öğretim süreci gerçekleştirdiği bilgisi alınmıştır.

3.1.9. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Daha Önce Çalıştıkları Zihin Kuramı Kavramları

Tablo 3

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Daha Önce Çalıştıkları Zihin Kuramı Kavramlarının Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Duygular	8	32
Empati	4	16
Oyun	2	8
İma	1	4
Şaka	1	4

Zihin kuramı becerilerini çalışan öğretmenlere hangi kavramları çalıştıkları sorulmuş ve öğretmenlerden sekiz kişinin (%32) duygu kavramını, dört kişinin (%16) empati kavramını, iki kişinin (%8) oyun kavramını, bir kişinin (%4) ima kavramını, bir kişinin (%4) şaka kavramını çalıştığı bilgisine ulaşılmıştır. Çalışılan beceriler incelendiğinde en fazla duygular kavramının ardından empati kavramının çalışıldığı görülmektedir.

3.1.10. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerin Çalışırken Kullandıkları Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Tablo 4

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışırken Kullandıkları Öğretim Yöntem ve Tekniklerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Doğrudan Öğretim	8	32
Model Olma	5	20
Akran Destekli Öğretim	2	8
Fırsat Öğretimi	2	8
Replikli Öğretim	2	8
Video Model	2	8
Yanlışsız Öğretim Yöntemleri	2	8
Canlandırma	1	4
Drama	1	4
Etkinlik Temelli Öğretim	1	4
Gömülü Öğretim	1	4
Karikatür Konuşma	1	4
Örnek Olay	1	4

Zihin kuramı kavramlarını çalışan öğretmenlere öğretim sürecinde kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar kaydedilmiştir. Öğretmenlerden sekiz kişi (%32) doğrudan öğretim yöntemini, beş kişi (%20) model olmayı, iki kişi (%8) akran destekli öğretimi, iki kişi (%8) fırsat öğretimini, iki kişi (%8) replikli öğretimi, iki kişi (%8) video modelle öğretimi, iki kişi (%8) yanlışsız öğretim yöntemlerini, bir kişi (%4) canlandırmayı, bir kişi (%4) dramayı, bir kişi (%4) etkinlik temelli öğretimi, bir kişi (%4) gömülü öğretimi, bir kişi (%4) karikatür konuşmaları, bir kişi (%4) örnek olay yöntemini kullandığını belirtmiştir. Katılımcıların öğretim sürecinden en fazla doğrudan öğretimi, ardında model olmayı kullandıkları görülmektedir.

3.1.11. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışırken Kullanabileceklerini Düşündükleri Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Tablo 5

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışırken Kullanabileceklerini Düşündükleri Öğretim Yöntem ve Tekniklerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Oyun	4	16
Doğrudan Öğretim	3	12
Drama	3	12
Yaparak Yaşayarak Öğrenme	3	12
Canlandırma	2	8
Gösterip Yaptırma	2	8
Model Olma	2	8
Soru Cevap	2	8
Yanlışsız Öğretim Yöntemleri	2	8
Fırsat Öğretimi	1	4
Gömülü Öğretim	1	4
Karikatür Konuşma	1	4
Örnek Olay	1	4
Sosyal Öykü	1	4
Video Model	1	4

Zihin kuramı becerilerini daha önce çalışmamış olan öğretmenlere öğretim sürecinde hangi yöntem ve teknikleri kullanabilecekleri sorulmuş ve aşağıdaki bilgiler edinilmiştir. Öğretmenlerden dört kişi (%16) oyun yöntemini, üç kişi (%12) doğrudan öğretimi, üç kişi (%12) dramayı, üç kişi (%12) yaparak yaşayarak öğrenmeyi, iki kişi (%8) canlandırmayı, iki kişi (%8) gösterip yaptırma yöntemini, iki kişi (%8) model olmayı, iki kişi (%8) soru cevap yöntemini, iki kişi (%8) yanlışsız öğretim yöntemlerini, bir kişi (%4) fırsat öğretimini, bir kişi (%4) gömülü öğretimi, bir kişi (%4) karikatür konuşmaları, bir kişi (%4) örnek olayı, bir kişi (%4) sosyal öyküyü, bir kişi (%4) video modelle öğretimi kullanabileceği bilgisini vermiştir.

3.1.12. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışmadan Önce, Öğretim Süresince ve Sonrasında Öğrencilerinde Gerçekleşeceğini Düşündüğü Farklılıklar

Tablo 6

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışmadan Önce, Öğretim Süresince ve Sonrasında Öğrencilerinde Gerçekleşeceğini Düşündüğü Farklılıkların Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Sosyal Beceriler	20	80
İletişim Becerileri	14	56
Toplumsal Uyum Becerileri	13	52

Sosyal Kabul	4	16
Bağımsız Yaşam Becerileri	2	8
Bilişsel Beceriler	2	8
Kaynaştırma Eğitimini Destekleyici Olma	1	4

Katılımcılara zihin kuramı kavramlarını çalışmadan önce, öğretim sürecinde ve sonrasında öğrencilerde ne gibi farklılıklar gözlemleyebilecekleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar kaydedilmiştir. Katılımcılardan yirmi kişi (%80) sosyal becerilerde, on dört kişi (%56) iletişim becerilerinde, on üç kişi (%52) toplumsal uyum becerilerinde, dört kişi (%16) sosyal kabulün artmasında, iki kişi (%8) bağımsız yaşam becerilerinde, iki kişi (%8) bilişsel becerilerde, bir kişi (%4) kaynaştırma eğitimini destekleyici olma konusunda farklılık olacağı yönünde görüş belirtmiştir. Tablodaki verilere göre, çocuğun sosyal becerilerinde bir farklılık olacağı yönündeki görüş diğer beceri alanlarına oranla daha yüksek çıkmıştır.

3.1.13. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Özel Gereksinimli Bireyler İçin Önemli/Faydalı Bulma Durumu

Özel eğitim öğretmenlerine zihin kuramı becerilerinin özel gereksinimli bireyler için önemli olup olmadığı sorusu yöneltilmiş ve katılımcılardan yirmi beş kişi (%100) bu becerilerin öğretiminin önemli/faydalı olduğunu belirtmiştir.

3.1.14. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Özel Gereksinimli Bireyler İçin Önemli/Faydalı Bulma Nedenleri

Tablo 7

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Kuramı Becerilerini Özel Gereksinimli Bireyler İçin Önemli/Faydalı Bulma Nedenlerine İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Sosyal Beceriler	19	76
Toplumsal Uyum Becerileri	14	56
İletişim Becerileri	12	48
Sosyal Kabul	6	24
Bağımsız Yaşam Becerileri	4	16
Oyunu Bir Öğretim Yöntemi Olarak Kullanmak	1	4

Katılımcılara zihin kuramı becerilerinin özel gereksinimli bireyler için neden önemli/faydalı olduğu sorulmuş ve katılımcıları yanıtları aşağıya kaydedilmiştir. Katılımcılardan on dokuz kişi (%76) sosyal becerileri, on dört kişi (%56) toplumsal uyum becerilerini desteklediğini, on iki kişi (%48) iletişim becerilerini, altı kişi (%24) sosyal kabulün artmasını destekleyici nitelikte olduğunu, dört kişi (%16) bağımsız yaşam becerilerini, bir kişi (%4) oyunu bir öğretim yöntemi olarak kullanma fırsatı sağladığını belirtmiştir. Tabloya göre bu becerilerin en çok fayda sağlayacağı alan sosyal beceriler olarak görülmekle birlikte, toplumsal uyum becerileri ve iletişim becerileri alanında da anlamlı olarak fayda sağlayacağı yönündeki görüş belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

3.1.15. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Öğretim Süresince Aileden Destek Alma Durumları

Katılımcılara öğretim süresince aileden destek alma durumları sorulmuş ve öğretmenlerden on yedi (%68) kişi ailelerden destek almadığı, öğretmenlerden sekiz kişi (%32) ise aileden destek aldığı yönünde bilgi vermiştir.

3.1.16. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Öğretim Süresince Aileden Nasıl Destek Aldıkları

Tablo 8

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Öğretim Süresince Aileden Nasıl Destek Aldıklarına İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Öğretmen Stratejilerini Uygulama	4	16
Ödevlendirme	3	12
Evde Oyun Ortamı Oluşturma	1	4
Kardeş Desteği Kullanma	1	4

Katılımcılardan zihin kuramı becerileri öğretim sürecinde aileden destek aldığını belirten kişilere nasıl destek gördükleri sorulmuş ve yanıtları aşağıdaki şekilde kaydedilmiştir. Katılımcılardan dört kişi (%16) öğretmen stratejilerini uygulama ile, üç kişi (%12) ödevlendirme ile, bir kişi (%4) evde oyun ortamı oluşturulması ile, bir kişi (%4) kardeş desteği ile velilerin öğretim sürecine destek olduğunu belirtmiştir.

3.2. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrenci Görüşmeleri

3.2.1. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Eğitimi Alma Durumları

Özel eğitim son sınıf öğrencilerine daha önce zihin kuramı eğitimi alıp almadıkları sorulmuş ve öğretmen adaylarından yirmi dört kişi (%96) daha önce buna yönelik bir eğitim almadığını, bir kişi (%4) ise eğitim aldığını ifade etmiştir.

3.2.2. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Eğitimi Almayı İsteme Durumları

Özel eğitim son sınıf öğrencilerine zihin kuramı becerilerine yönelik eğitim almak isteyip istemedikleri sorulmuş ve yirmi beş (%100) öğretmen bu becerilere yönelik eğitim almak istediğini belirtmiştir.

3.2.3. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Aldığı Zihin Kuramı Eğitiminin İçeriği ve Süresi

Özel eğitim son sınıf öğrencilerinden daha önce zihin kuramı eğitimi alan bir katılımcıya aldığı eğitimin süresi ve içeriği sorulmuştur. B8 kod isimli katılımcı "İki tane aldım. Bir tanesini tohum otizmde seminer olarak katıldım. Özel eğitim kulübü gibi bir şey vardı. Orada da uygulamaya dair eğitim aldım. Tohum otizmde olanın süresi bir buçuk saatlik bir bilgilendirme gibiydi. Konuya giriş gibiydi. Diğer kapsamlıydı, dört haftaydı. Her hafta sonu birer saat buluşup orada kendim küçük bir uygulama yapmıştım." şeklindeki ifadeleriyle biri bilgilendirme amaçlı diğeri uygulama süreçlerine yönelik olmak üzere iki ayrı eğitim aldığını belirtmiştir.

3.2.4. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Hayatında Zihin Kuramı Becerilerini Çalışmayı İsteme Durumu

Katılımcılara meslek hayatlarına başladıkları zaman zihin kuramı becerilerini çalışmayı isteme durumları sorulmuş ve yirmi beş (%100) katılımcı bu becerileri çalışmayı istediğini belirtmiştir.

3.2.5. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışırken Kullanabileceklerini Düşündükleri Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Tablo 9

Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışırken Kullanabileceklerini Düşündükleri Öğretim Yöntem ve Tekniklere İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Doğrudan Öğretim	14	56
Sosyal Öykü	9	36
Model Olma	7	28
Video Model	6	24
Drama	5	20
Canlandırma	3	12
Karikatür Konuşma	3	12
Oyun	3	12
Soru Cevap	3	12
Yanlızsız Öğretim Yöntemleri	3	12
Akran Destekli Öğretim	1	4
Alternatif Öğretim	1	4
Beceri Analizi	1	4
Bilişsel Süreç Yaklaşımı	1	4
Etkinlik Temelli Öğretim	1	4
Gösterip Yaptırma	1	4
Örnek Olay	1	4
Resim Çizme	1	4

Katılımcılara zihin kuramı becerilerinin öğretiminde kullanabileceklerini düşündükleri öğretim yöntem ve teknikleri sorulmuş ve alınan bilgiler aşağıya kaydedilmiştir. Katılımcılardan on dört kişi (%56) doğrudan öğretimi, dokuz kişi (%36) sosyal öyküyü, yedi kişi (%28) model olmayı, altı kişi (%24) video modeli, beş kişi (%20) dramayı, üç kişi (%12) canlandırma yöntemini, üç kişi (%12) karikatür konuşmaları, üç kişi (%12) oyun yöntemini, üç kişi (%12) soru cevap yöntemini, üç kişi (%12) yanılsız öğretim yöntem ve tekniklerini, bir kişi (%4) akran destekli öğretimi, bir kişi (%4) alternatif öğretim yöntemini, bir kişi (%4) beceri analizini, bir kişi (%4) bilişsel süreç yaklaşımını, bir kişi (%4) etkinlik temelli öğretimi, bir kişi (%4) gösterip yaptırma yöntemini, bir kişi (%4) örnek olayı, bir kişi (%4) resim çizmeyi zihin kuramı becerilerinin öğretiminde kullanabileceklerini açıklamıştır. Katılımcılar tablodaki verilere göre en fazla doğrudan öğretim yöntemini, ardından sosyal öyküleri kullanabileceklerini belirtmişlerdir.

3.2.6. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Özel Gereksinimli Bireyler İçin Önemli/Faydalı Bulma Durumu

Özel eğitim son sınıf öğrencilerine zihin kuramı becerilerinin özel gereksinimli bireyler için önemli/faydalı olup olmama durumu sorulmuş ve katılımcılardan yirmi beş kişi (%100) bu becerilerin öğretiminde önemli olduğu bilgisini vermiştir.

3.2.7. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Özel Gereksinimli Bireyler İçin Önemli/Faydalı Bulma Nedenleri

Tablo 10

Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Özel Gereksinimli Bireyler İçin Önemli/Faydalı Bulma Nedenlerine İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Sosyal Beceriler	19	76
İletişim Becerileri	9	36
Toplumsal Uyum Becerileri	8	32
Bağımsız Yaşam Becerileri	4	16
Bilişsel Beceriler	3	12
Kaynaştırma Eğitimini Destekleyici Olma	2	8
Çocuk Hakkında Bilgi Edinme	1	4
Günlük Yaşam Becerileri	1	4
Oyunu Bir Öğretim Yöntemi Olarak Kullanmak	1	4

Öğretmen adaylarına bu becerilerin öğretiminin özel gereksinimli bireyler için neden önemli olduğu sorusu sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar kaydedilmiştir. Son sınıf öğrencilerinden on dokuz kişi (%76) sosyal becerileri geliştirmesinden kaynaklı, dokuz kişi (%36) iletişim becerilerini desteklemesinden ötürü, sekiz kişi (%32) toplumsal uyum becerilerini destekleyici olmasından kaynaklı, dört kişi (%16) bağımsız yaşam becerilerini desteklemesinden ötürü, üç kişi (%12) bilişsel becerileri desteklemesinden ötürü, iki kişi (%8) kaynaştırma eğitimini desteklemesinden kaynaklı, bir kişi (%4) çocuk hakkında bilgi edinmeyi kolaylaştırmasından kaynaklı, bir kişi (%4) günlük yaşam becerilerini desteklemesinden ötürü, bir kişi (%4) oyunu bir öğretim yöntemi olarak kullanmak açısından önemli bulduğunu açıklamıştır. Veriler göz önünde bulundurulduğunda bu becerilerin öğretiminin sosyal becerileri destekleme yönünden daha önemli bulunduğu dikkat çekmektedir.

3.2.8. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışmadan Önce, Öğretim Süresince ve Sonrasında Öğrencilerinde Gerçekleşeceğini Düşündüğü Farklılıklar

Tablo 11

Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Çalışmadan Önce, Öğretim Süresince ve Sonrasında Öğrencilerinde Gerçekleşeceğini Düşündüğü Farklılıkların Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Sosyal Beceriler	18	72
İletişim Becerileri	14	56
Toplumsal Uyum Becerileri	13	52
Bağımsız Yaşam Becerileri	6	24
Bilişsel Beceriler	2	8

Öğretmen adaylarına bu becerileri çalışmadan önce, öğretim süresince ve sonrasında öğrencilerinde ne gibi farklılıklar gözlemleyebilecekleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar kaydedilmiştir. Öğretmen adaylarından on sekiz kişi (%72) sosyal becerilerinde farklılık olacağını, on dört kişi (%56) iletişim becerilerinde değişiklik olacağını, on üç kişi (%52) toplumsal uyum becerileri açısından farklılık olacağını, altı kişi (%24) bağımsız yaşam becerilerinde farklılıklar oluşacağını, iki kişi (%8) bilişsel becerilerinde farklılık olacağını iletmiştir. Son sınıf öğrencilerinin verdikleri bilgiler ışığında bu becerilerin öğretilmesinde en fazla farklılığın gerçekleşeceği alan sosyal beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.9. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Daha Çok Çalışmaya İhtiyacı Olduğunu Düşündükleri Tanı Grubu/Grupları

Özel eğitim son sınıf öğrencilerine bu becerilerin hangi tanı grubu ile daha çok çalışılması gerektiği sorulmuş ve öğretmenlerden yirmi beş kişi (%100) otizm spektrum bozukluğu, dört kişi (%16) özel öğrenme güçlüğü ve iki kişi (%8) zihinsel yetersizlik tanısı bulunan çocuklarla daha çok çalışılmalı cevabını vermiştir.

3.2.10. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Tanı Grubu/Gruplarından Hangisinin Daha Çok Çalışmaya İhtiyacı Olduğunu Düşünme Nedenleri

Tablo 12

Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerini Tanı Grubu/Gruplarından Hangisinin Daha Çok Çalışmaya İhtiyacı Olduğunu Düşünme Nedenlerinin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Sosyal Becerilerde Yaşanan Güçlükler	21	84
İletişim Becerilerinde Yaşanan Güçlükler	11	44
Bilişsel Becerilerde Yaşanan Güçlükler	5	20
Toplumsal Uyum Becerilerinde Yaşanan Güçlükler	2	8
Bağımsız Yaşam Becerilerinde Yaşanan Güçlükler	1	4

Özel eğitim son sınıf öğrencilerine bu becerileri hangi tanı grubunun daha çok çalışmaya ihtiyacı olduğunu düşünme nedeni sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar kaydedilmiştir. Öğretmen adaylarından yirmi bir kişi (%84) sosyal becerilerde yaşanan güçlüklerden kaynaklı, on bir kişi (%44) iletişim becerilerinde yaşanan güçlüklerden kaynaklı, beş kişi (%20) bilişsel becerilerde yaşanan güçlükler sebebi ile, iki kişi (%8) toplumsal uyum becerilerinde yaşanan güçlüklerden kaynaklı, bir kişi (%4) bağımsız yaşam becerilerinde yaşanan güçlükler sebebi ile zihin kuramı becerilerinin OSB, ÖÖG ve ZY tanıli bireylerle daha çok çalışması gerektiği cevabını vermiştir.

3.2.11. Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Öncesi Ölçme ve Değerlendirme İşleminde Kullanabileceklerini Düşündükleri Yöntemler

Tablo 13

Özel Eğitim Son Sınıf Öğrencilerinin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Öncesi Ölçme ve Değerlendirme İşleminde Kullanabileceklerini Düşündükleri Yöntemlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Gözlem	16	64
Soru Cevap	10	40
Görüşme	7	28
Canlandırma	5	20
Çoklu Fırsata Dayalı	2	8
Ölçüt Bağımlı Test	2	8
Deneme Yanılma	1	4
Drama	1	4
Eşleştirme Çalışmaları	1	4
Hikaye Oluşturma	1	4
Kaba Değerlendirme	1	4
Oyun Oynama	1	4
Örnek Olay	1	4
Portfolyo	1	4
Sosyal Beceri Kontrol Listesi	1	4

Söyle Yaz	1	4
Test	1	4

Özel eğitim son sınıf öğrencilerine zihin kuramı becerilerine yönelik öğretim öncesi ölçme ve değerlendirme işlemlerini nasıl yapabilecekleri sorulmuş ve aşağıdaki bilgiler alınmıştır. Son sınıf öğrencilerinden on altı kişi (%64) gözlem, on kişi (%40) soru cevap, yedi kişi (%28) görüşme, beş kişi (%20) canlandırma, iki kişi (%8) çoklu fırsata dayalı değerlendirme, iki kişi (%8) ölçüt bağımlı test, bir kişi (%4) deneme yanılma, bir kişi (%4) drama, bir kişi (%4) eşleştirme çalışmaları, bir kişi (%4) hikaye oluşturma, bir kişi (%4) kaba değerlendirme, bir kişi (%4) oyun oynama, bir kişi (%4) örnek olay, bir kişi (%4) portfolyo, bir kişi (%4) sosyal beceri kontrol listesi, bir kişi (%4) söyle yaz etkinliği, bir kişi (%4) test yöntemi cevabını vermiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde ölçme ve değerlendirme sürecinde en fazla gözlem, ardından soru cevap yönteminin tercih edilme oranının diğer yöntemlere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.3. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Aile Görüşmeleri

3.3.1. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Eğitimi Alma Durumları

Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere daha önce zihin kuramı eğitimi alma durumları sorulmuş ve katılımcı grubundan yirmi beş kişi (%100) bu yönde bir eğitim almadığı bilgisini vermiştir.

3.3.2. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Eğitimi Almayı İsteme Durumları

Ailelere zihin kuramı becerilerini çocuklarına öğretmeye yönelik bir eğitim almak isteme durumları sorulmuş ve ailelerden yirmi dört kişi (%96) zihin kuramı eğitimi almak istediğini, bir kişi (%4) bu yönde bir eğitim almak istemediğini belirtmiştir.

3.3.3. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Özel Gereksinim Türü

Ailelere çocuklarının özel gereksinim türünün ne olduğu sorulmuş ve ailelerden yirmi bir kişi (%84) çocuğunun özel gereksinim türünün otizm spektrum bozukluğu tanısı olduğunu, dört kişi (%16) zihinsel yetersizlik tanısı olduğunu belirtmiştir.

3.3.4. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Zihin Kuramı Becerilerini Öğrenmeye İhtiyaç Duyma Durumu

Ailelere çocuklarının zihin kuramı becerilerini öğrenmeye ihtiyacı olma durumu sorulmuş ve ailelerden yirmi üç (%92) kişi çocuklarının bu becerileri öğrenmeye ihtiyacı olduğu, iki kişi (%8) çocuğunun bu becerileri öğrenmeye ihtiyacı olmadığı bilgisini vermiştir.

3.3.5. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Zihin Kuramı Becerilerini Öğrenmeye İhtiyaç Duyma Nedeni

Tablo 14

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Zihin Kuramı Becerilerini Öğrenmeye İhtiyaç Duyma Nedenlerine İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Sosyal Beceriler	16	64
İletişim Becerileri	9	36
Bağımsız Yaşam Becerileri	7	28
Toplumsal Uyum Becerileri	5	20
İhtiyaç Duyulmaması	2	8

Bilişsel Beceriler	1	4
Günlük Yaşam Becerileri	1	4

Ailelere çocuklarının zihin kuramı becerilerini neden öğrenmeye ihtiyacı olduğu sorusu sorulmuş, verilen cevaplar tabloya kaydedilmiştir. Ailelerden on altı kişi (%64) sosyal becerileri, dokuz kişi (%36) iletişim becerileri, yedi kişi (%28) bağımsız yaşam becerileri, beş kişi (%20) toplumsal uyum becerileri, bir kişi (%4) bilişsel beceriler, bir kişi (%4) günlük yaşam becerileri cevaplarını vermiştir. Katılımcılardan iki kişi (%8) ihtiyaç duyulmamasından kaynaklı olarak açıklamada bulunmamıştır.

3.3.6. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Becerilerini Evde Nasıl Destekleyeceğini Bilme Durumu

Ailelere zihin kuramı becerilerini evde nasıl destekleyebileceklerini bilme durumu sorulmuş ve ailelerden on altı kişi (%64) konu hakkında bilgi sahibi olmadığını, dokuz kişi (%36) bu konuda bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

3.3.7. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Becerilerini Evde Destekleme Şekilleri

Tablo 15

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Becerilerini Evde Destekleme Şekillerine İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Öğretmen Yönlendirmesi	4	16
Çeşitli Sosyal Ortamlarda Bulunma	2	8
Kardeş Desteği	2	8
Akran İletişimi İçin Motivasyon Verme	1	4
Canlandırma	1	4
Doğrudan Anlatım	1	4
Model Olma	1	4
Pekiştireç Kullanma	1	4
Soru Cevap	1	4

Ailelere zihin kuramı becerilerini evde nasıl destekledikleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar kaydedilmiştir. Ailelerden dört kişi (%16) öğretmen yönlendirmesinden faydalanarak, iki kişi (%8) çeşitli sosyal ortamlarda bulunarak, iki kişi (%8) kardeş desteğiyle, bir kişi (%4) akran iletişimi için motivasyon vererek, bir kişi (%4) canlandırma yaparak, bir kişi (%4) doğrudan anlatım ile, bir kişi (%4) model olma ile, bir kişi (%4) pekiştireç kullanımı ile, bir kişi (%4) soru cevap yöntemi ile evde bu becerileri desteklediklerini belirtmiştir.

3.3.8. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Sürecine Dahil Olma Durumu

Ailelere çocuklarının daha önce zihin kuramı becerilerine yönelik eğitim sürecine dahil olma durumları sorulmuş ve on altı (%64) aile çocuğunun böyle bir eğitim sürecine dahil olmadığı, dokuz (%36) aile ise çocuğunun böyle bir eğitim sürecine dahil olduğu bilgisini vermiştir.

3.3.9. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Sürecinden Sonra Çocuğunda Gözlemediği Farklılıklar

Tablo 16

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Sürecinden Sonra Çocuğunda Gözlemediği Farklılıklara İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
Sosyal Beceriler	7	28
İletişim Becerileri	6	24
Toplumsal Uyum Becerileri	3	12
Bağımsız Yaşam Becerileri	2	8

Ailelere çocuklarının zihin kuramı becerilerine yönelik bir öğretim sürecine dahil olmaları sonucu çocuklarında gözlemedikleri değişiklikler hakkındaki görüşleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar elde edilmiştir. Velilerden yedi kişi (%28) sosyal becerilere, altı kişi (%24) iletişim becerilerine, üç kişi (%12) toplumsal uyum becerilerine, iki kişi (%8) bağımsız yaşam becerilerine yönelik fayda sağladığı yönünde bilgi vermiştir.

3.3.10. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Zihin Kuramı Becerileri Öğretim Sürecine Dahil Olmasının Faydalarına Yönelik Görüşleri

Tablo 17

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Öğretim Sürecine Dahil Olmasının Faydalarına İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Alt Temalar	f	%
İletişim Becerileri	10	40
Sosyal Beceriler	10	40
Bağımsız Yaşam Becerileri	7	28
Toplumsal Uyum Becerileri	6	24
Bilişsel Beceriler	1	4
Günlük Yaşam Becerileri	1	4

Ailelere çocuklarının zihin kuramı becerilerine yönelik bir öğretim sürecine dahil olmalarının faydalarına yönelik görüşleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar elde edilmiştir. Velilerden on kişi (%40) iletişim becerilerine, on kişi (%40) sosyal becerilere, yedi kişi (%28) bağımsız yaşam becerilerine, altı kişi (%24) toplumsal uyum becerilerine, bir kişi (%4) bilişsel becerilere, bir kişi (%4) günlük yaşam becerilerine yönelik fayda sağlayacağı yönünde bilgi vermiştir. Tablo incelendiğinde bu becerilerin öğretimi iletişim ve sosyal beceriler alanında eşit düzeyde fayda sağlayacaktır görüşü ortaya çıkmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları incelendiğinde ailelerin ve öğretmenlerin zihin kuramına yönelik bir eğitim almadığı, öğretmenlerin bir kısmının ders süreçlerinde zihin kuramı kavramlarından birkaçına yönelik öğrenme deneyimi yaşadığı, öğretmen adaylarından yalnız bir kişinin bu doğrultuda eğitim aldığı ve öğretmen yanıtlarına benzer olarak ders süreçlerinde kısmi öğrenimler yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bir katılımcı dışında tüm katılımcıların bu kurama yönelik eğitim almak istediği verisi elde edilmiştir. Model olma, doğrudan öğretim ve oyunu bir öğretim yöntemi olarak kullanma zihin kuramı öğretim aşamalarında öğretmenlerin kullandıkları ve kullanmayı düşündükleri başlıca yöntemler olarak karşımıza çıkarken, sosyal öykü ve doğrudan

öğretim yöntemi öğretmen adaylarının kullanmayı düşündükleri yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal öykünün kullanılması bu kurama yönelik kavramların daha karmaşık ve soyut yapıda olmaları sebebi ile etkili bir öğretme sürecini destekleyeceği, doğrudan öğretim yönteminin de kavramları, becerileri öğretme sürecinde yardımcı olacağı görülmektedir (Balçık, 2010). Replik silikleştirme ve yanlışsız öğretim yöntemlerinin kullanılarak yapılan çalışmaların sonuçlarına göre etkili öğretimin gerçekleştiği ifade edilmektedir (Eliçin & Avcıoğlu, 2014; Uylaş & Girli, 2011). Ailelerin yanıtları incelendiğinde ise öğretmen yönlendirmesi, çeşitli sosyal ortamlarda bulunma ve kardeş desteğinin kullanılması ile evde öğretim sürecinin gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Hem öğretmenlerin hem öğretmen adaylarının öğretim öncesi ölçme ve değerlendirme süreçlerinde soru-cevap ve gözlem yöntemlerini kullanmayı düşündükleri sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerin daha önce çalıştıkları beceriler incelendiğinde ise şaka, oyun, ima, empati ve duygu becerileri karşımıza çıkmaktadır. Zihin kuramı kavramlarının öğretiminin öğrencilerde yaratacağı farklılıklara yönelik yanıtlar incelendiğinde ailelerin sosyal beceriler ve iletişim becerilerinde, öğretmen adaylarının iletişim becerileri, toplumsal uyum becerileri ve sosyal becerilerde, öğretmenler de iletişim becerileri ve sosyal becerilerde belirgin olarak gelişme ve farklılık olacağını ifade etmişlerdir. Çocukların bu becerileri öğrenmesi ve geliştirmesinin gerekli olduğunun aileler tarafından ifade edilmesiyle birlikte, iletişim becerileri ve sosyal beceriler alanında farklılık yaratacağı ve çocukların yaşamına yoğun bir katkıda bulunacağı görüşü bulunmaktadır (Fitzpatrick vd., 2018). Katılımcı gruplarına ait yanıtların birbiriyle tutarlılık gösterdiği bilgisine ulaşılmıştır. Öğretmenler tarafından sosyal beceriler alanında büyük oranda farklılık yaşanacağı ifadesinde bulunmuş olmasına rağmen bu beceri alanının hem toplumsal uyum becerileri hem iletişim becerileri hem sosyal becerilerle beraber birbirini geliştiren ve destekleyen bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda bireyin sosyal işlevselliğinin desteklenmesi birbiri ile ilişkisi bulunan bu yapıların iç içe kullanılması, sahip olunması gerekli kavramların kazanılması, uygun ortam ve durumlarda kullanılması ile mümkün olacaktır.

Zihin kuramı kavramlarının öğretiminin katılımcıların çoğu tarafından önemli/faydalı bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Önemli bulunma durumunun nedenleri incelendiğinde ise ailelerin sosyal beceriler ve iletişim becerilerini desteklemesi açısından, öğretmen adaylarının iletişim becerileri ve toplumsal uyum becerilerini, yoğun olarak sosyal beceriler alanını geliştirmesi açısından, öğretmenlerin de iletişim becerilerinde, toplumsal uyum becerilerinde ve sosyal becerilerde yaşanması mümkün gelişmelerden ötürü önemli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda tüm katılımcı gruplarının belirgin olarak üç beceri alanını desteklemesi, geliştirmesi yönünde fayda sağlamasından kaynaklı bu kavramları önemli bulduğu görülmektedir. Bu beceri alanlarının desteklenmesiyle beraber bireyin niyeti anlaması, oyun becerilerinde gelişme sağlaması, merak duygusunun artması, sorumluluk bilincinin gelişmesi, duyguları anlaması ve ifade etmesi, kaygı durumunun azalması, girişken ve özgüvenli olması, var olan performansının artmasına yönelik görüşler ilk sıralarda bulunurken; bireyin öz denetim sahibi olması, yaşam kalitesinin artması, zamanı etkili yönetmesi, kendini koruması, problem davranışların azalması, üretkenliğinin artması ve duruma uygun tepki vermesine yönelik değişiklikler olacağı görüşleri belirtilmiştir. Özel gereksinimi bulunan bireylerin sosyal etkileşim süreçlerinin, sözel olmayan ipuçlarını fark etmesi, duygularını ifade etmesi ve düzenlemesi gibi becerilerde yaşadığı güçlükler göz önüne alındığında, zihin kuramı becerilerinin kazanılmasıyla birlikte olumlu şekilde etkileneceğini söylemek mümkündür (Kılıç Tülü & Ergül 2015; Töret vd., 2019; Wagener vd., 2020). Öğretmen adaylarının bazıları ZY ve ÖÖG tanısı bulunan çocukların zihin kuramını öğrenmeye ihtiyacı olduğunu ifade etmiş, alınan yanıtlara göre bu becerilerin öğretime en çok ihtiyaç duyan grubun OSB tanılı çocuklar olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda OSB tanısı bulunan çocukların bu becerilere yönelik ihtiyacının çok olduğu düşüncesi yoğunlukta olsa da ÖÖG ve ZY tanılı çocukların da bu alanda çalışmalara ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Peñuelas Calvo vd., 2019; Williams vd., 2012). Bu durumun nedenleri incelendiğinde ise iletişim becerileri ve sosyal beceriler alanında yaşanan güçlüklerin zihin kuramı becerilerine yönelik öğretim ihtiyacı oluşturduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ailelerin çoğu bu doğrultuda görüş ilettiği

ve çocuklarının zihin kuramı alanında bir eğitime ihtiyaçları olduğunu ifade etmişlerdir. Ailelerin ve öğretmen adaylarının yanıtları karşılaştırıldığında ise araştırmaya katılan ailelerin çocuklarının büyük bir kısmının tanısının otizm olduğu göz önünde bulundurulduğunda, otizm tanısı bulunan çocukların iletişim ve sosyal beceriler alanında sıkıntılar yaşadığı bu sebeple de zihin kuramı kavramlarını öğrenmeleriyle birlikte bu alanda yaşanan güçlüklerin azalacağı, ortadan kalkacağı görüşüne ulaşılmıştır.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda zihin kuramına yönelik görüş ve bilgilerin daha geniş kapsamda incelenmesi açısından daha geniş evren ve örneklem grubunun seçilmesinin fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmaya katılan ailelerin çocuklarının özel gereksinim türü zihinsel yetersizlik ve otizm tanısı ile sınırlı kalmıştır. Bu doğrultuda farklı tanı gruplarının aileleri ile görüşmeler, uygulamalar yapılması önerilebilir. Zihin kuramına yönelik kavramların detaylı bir şekilde ele alındığı görüşmelerin yapılması da alanyazına katkı sağlayacaktır. Özel gereksinimli çocuğu bulunan ailelere, özel eğitim öğrencilerine ve özel eğitim öğretmenlerine yönelik zihin kuramı eğitimlerinin düzenlenmesinin önemli olduğu görülmektedir. Öğretmen adayları ve öğretmenlere yönelik yapılması mümkün eğitimlerin içeriğinde öğretim yöntem ve tekniklerinin, ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin detaylandırılmasının öğretim sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sosyal ortamlarda ve evde ailelerin bu becerileri destekleyebilmelerine yönelik eğitim içeriklerinin oluşturulması özel gereksinimi bulunan bireylerin gelişimine olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Özel gereksinimli bireylerin eğitim planlarına öncelikli becerilerle birlikte bu becerilerin de dahil edilmesinin eğitim öğretim süreci açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A. B. & Kılıç, A. (2021). Nitel makalelerin yöntem analizi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 486-502. <https://doi.org/10.21666/muefd.834707>
- Akkaya, E. (2018). *İşitme kayıplı ve tipik gelişen 4-5 yaşındaki çocukların zihin kuramı ve dil becerileri bakımından karşılaştırılması*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Arıkan, Z. (2020). *5-6 yaş çocuklarının zihin kuramı becerileri ve problem davranışlarının incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Balçık, B. (2010). *Otizimli bireylere sosyal beceri öğretiminde sosyal öykülerin etkisinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Batu, S., Kırcaali-İftar, G. & Uzuner, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 33-50.
- Biçer, E. (2015). *Normal ve hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin zihin kuramı ve yürütücü işlevler alt boyutlarından soyut düşünme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

- Biçer, E. & Sarı, O. T. (2017). Normal gelişim gösteren ve hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin zihin kuramı ve yürütücü işlev becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 13(2), 261-276. <https://doi.org/10.17244/eku.310222>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Coşkun, U. H. (2015). *Engelli kardeşi olan ve olmayan normal gelişim gösteren 7-12 yaş aralığındaki çocukların zihin kuramı becerilerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çelebi, H.Z. (2019). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış öğrencilerin sınıfta yaşadığı güçlüklerin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Çetinkol-Sarı, A. (2019). *Branş öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Dalmış, E. (2013). *Yüksek işlevli otizm ve asperger sendromu tanılı çocuklarda ileri derecede zihin okuma becerileri öğretimi programının etkililiğinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Deveci, M. (2019). *Özel eğitim meslek okulu akademik programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Doğmaz, S., & Girli, A. (2017). Özel öğrenme güçlüğü ve zihin kuramı ilişkisi. *Journal of International Social Research*, 10(51). <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1804>
- Dokur, Z. (2014). *Otizmlı çocukların yüz ifadelerinden duyguları tanıma becerilerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Duman, H. (2020). *Şizofreni hastalarının kardeşlerinde çocukluk çağı travmalarıyla zihin kuramı bozuklukları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Eliçin, Ö., & Avcıoğlu, H. (2014). Otizmi olan çocuklara duyguları ayırt etme becerisi kazandırmada replik silikleştirme ile yapılan öğretimin etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 39(171).
- Erdem, R. & Ege, P. (2011). Down sendromlu bireylerin zihin kuramı gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(1) 23-36. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000155
- Ertuğrul, Z. (2011). *Zihin kuramı, dil ve çalışma belleği arasındaki gelişimsel bağlantılar*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Ertuğrul Yaşar, Z. (2016). *Zihin kuramı gelişim sürecinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Fitzpatrick, P., Frazier, J. A., Cochran, D., Mitchell, T., Coleman, C. & Schmidt, R. C. (2018). Relationship between theory of mind, emotion recognition, and social synchrony in adolescents with and without autism. *Frontiers in Psychology*, 9, 1337. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01337>
- Girli, A. & Tekin, D. (2010). Investigating false belief levels of typically developed children and children with autism. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2, 1944-1950. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.261>

- Girli, A., & Tekin Ersan, D. (2012). Investigating empathy skill levels of children with autism and typically developed children between the ages of 9-16. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 603-614.
- Güven, Y., Ayvaz, E., & Gökteş, İ. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı ve sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 76-97.
- Karakaşoğlu, S. (2019). *Okul öncesi dönemdeki görme yetersizliği olan ve gören çocukların gelişimsel oyun seviyeleri ile zihin kuramının karşılaştırmalı incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Karakelle, S. (2012). Zihin kuramı gelişiminde kardeş etkisi: İkizler, tek kardeşliler ve tek çocukların karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 43-52.
- Karakelle, S. & Ertuğrul, Z. (2012). Zihin kuramı ile çalışma belleği, dil becerisi ve yönetici işlevler arasındaki bağlantılar küçük (36-48ay) ve büyük (53-72ay) çocuklarda farklılık gösterebilir mi?. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 1-21.
- Keçeli Kaysılı, B. (2014). Zihin kuramı ve dil arasındaki ilişki: Bir derleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(2), 81-93. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000200
- Keçeli Kaysılı, B., & Acarlar, F. (2011). Zihin kuramının 3-5 yaşları arasındaki çocuklarda gelişiminin yanlış inanç performansına göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4).
- Kılıç Tülü, B. (2019). *3-5 yaş arası çocuklara yönelik zihin kuramı ölçeğinin geliştirilmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kılıç Tülü, B. & Ergül, C. (2015). Öğrenme güçlüğü olan çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duyguları algılama becerileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(76), 32-44.
- Kirazlı, M. Ç. (2014). *9-11 yaş grubu koklear implantlı çocukların genel zeka, duygusal zeka, zihin kuramı, duygu tanıma, yüz ifadesi tanıma ve uyum becerilerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Korkmaz, A. (2020). *Sürdürülebilirlik için drama eğitim programının 48-60 aylık çocukların zihin kuramı ve empatik becerilerine etkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kouo, J.L. & Egel, A.L. The effectiveness of interventions in teaching emotion recognition to children with autism spectrum disorder. *Rev J Autism Dev Disord*, 3, 254-265. <https://doi.org/10.1007/s40489-016-0081-1>
- Loukusa, S., Makinen, L., Kuusikko-Gauffin, S., Ebeling, H. & Moilanen, I. (2014). Theory of mind and emotion recognition skills in children with specific language impairment, autism spectrum disorder and typical development: Group differences and connection to knowledge of grammatical morphology, word-finding abilities and verbal working memory. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49(4), 498-507. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12091>
- Oğuz, N., & Kara, H. Ş. (2018). 54-66 aylık çocuklarda olumlu sosyal yalan davranışı ile zihin kuramı ve yönetici işlevlerin bağlantıları. *Psikoloji Çalışmaları*, 38(2), 129-154. <https://doi.org/10.26650/SP398724>
- Önal, M. (2022). *Koklear implant kullanan çocuklarda iletişim ve zihin kuramı becerilerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.

- Özen, K. (2011). *Özel öğrenme güçlüğü tanısı almış 7-9 yaş çocukların geliştirdikleri zihin kuramı yetenekleri ile sosyal gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve sağlıklı gelişim gösteren grup ile karşılaştırılması*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Özen, K. (2015). *Özel öğrenme güçlüğü tanısı almış 7-9 yaş çocukların geliştirdikleri zihin kuramı yeteneklerinin sağlıklı gelişim gösteren grup ile karşılaştırılması*. *Hacettepe University Faculty Of Health Sciences Journal*, 1.
- Özen, Y. & Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(15), 394-422.
- Özer, Y. (2019). *Zihin engelli öğrencilerin matematik eğitimlerinde kullanılan etkileşim ünitesi yönteminin etkililiği hakkında özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Peñuelas-Calvo, I., Sareen, A., Sevilla-Llewellyn-Jones, J. & Fernández-Berrocal, P. (2019). The “reading the mind in the eyes” test in autism-spectrum disorders comparison with healthy controls: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49, 1048–1061. <https://doi.org/10.1007/s10803-018-3814-4>
- Persicke, A., Najdowski, A. C., Tarbox, J. & Clair, M. St. (2022). Teaching children with autism spectrum disorder desire-based emotion prediction and cause. *Behavior Analysis in Practice*, 16, 826-836. <https://doi.org/10.1007/s40617-022-00765-x>
- Peterson, C. C., Garnett, M., Kelly, A. & Attwood, T. (2009). Everyday social and conversation applications of theory-of-mind understanding by children with autismspectrum disorders or typical development. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 18, 105-115. <https://doi.org/10.1007/s00787-008-0711-y>
- Rieffe, C. & Wiefferink, C. H. (2017). Happy faces, sad faces: Emotion understanding in toddlers and preschoolers with language impairments. *Research in Developmental Disabilities*, 62, 40-49. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ridd.2016.12.018>
- Sarı, B. & Altun, D. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının hikâye anlama ile zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 945-960.
- Taymaz Sarı, O. (2014). Film izleme, empati ve zihin kuramı: asperger sendromlu bireyle yapılan vaka çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3).
- Tekin, D. (2010). *Düşünce baloncukları tekniğinin kullanıldığı yanlış inanç öğretim paketinin asperger sendromu ve yüksek işlevli otizm tanısı almış çocukların yanlış inanç düzeylerine etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Tekin, D. & Girli, A. (2011). İşitme engeli olan bireyler ve zihin kuramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 238-249.
- Töret, Z., Özdemir, S. & Akın Bülbül, I. (2019). Ebeveynlerin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarının Duygu Temelli Tepkilerine Yönelik Görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 14-35.
- Uylaş, E. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuklar için geliştirilen zihin okuma becerileri öğretimi programının etkililiğinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Uylaş, E. & Girli, A. (2011). The examination of the effectiveness of the instructional program teaching belief based emotions to children with autism through flash cards. *Journal Of Educational And Instructional Studies In The World*, 43.

- Wagener, G. L., Berning, M., Costa, A. P., Stefgen, G. & Melzer, A. (2020). Effects of emotional music on facial emotion recognition in children with autism spectrum disorder (asd). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51, 3256-3265. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04781-0>
- Williams, B. T., Gray, K. M. & Tonge, B. J. (2012). Teaching emotion recognition skills to young children with autism: a randomised controlled trial of an emotion training programme. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(12), 1268-1276. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02593.x>
- Yağar, F. & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).

EXTENDED ABSTRACT

Theory of mind refers to noticing one's own and other people's mental states; It is defined as the act of understanding oneself and taking action towards another person, interpreting and inferring from the behavior by using related concepts such as emotion, intention, belief, desire, behavior (Akkaya, 2018; Doğmaz & Girli, 2017; Karakaşoğlu, 2019; Keçeli Kaysılı & Acarlar, 2011).

There is a strong relationship between one's communication with others and the theory of mind, and it is seen that this is also effective in the social and emotional development of the individual (Girli & Tekin, 2010; Güven et. al., 2019). To understand the actions, expressions of emotions, wishes of a person; It is necessary to acquire these skills in order to make the life lived meaningful and to increase the efficiency of social life experiences. It is important to know that individuals act according to their feelings, thoughts, wishes and beliefs in terms of directing the individual's own actions and making the actions of other people meaningful (Tekin, 2010). While it is seen that children with typical development pass the theory of mind tasks in the usual process, it is seen that children with special needs have lower performance in this area. At the root of the problems experienced by children with special needs in social communication and interaction skills are the issues of understanding emotions and belief, empathy, understanding concepts such as desire and intention. In order to strengthen and make meaningful communication in the community, it is considered important that children with special needs should be applied in this direction and that these skills can be taught (Dalmış, 2013).

The aim of this research is to examine the views of special education teachers, senior students of the department of special education and families with children with special needs on the concept of theory of mind and the acquisition of other components included in this concept to the individual. In this study, semi-structured interview technique was used from interview types. Three separate semi-structured interview forms were prepared by the researcher for each participant group. The universe and sample of the study consists of 25 special education teachers, 25 special education senior students and 25 families with children with special needs in İzmir, Rize and Trabzon. The research data were collected by using "Demographic Information Form", "Teacher Interview Form", "Student Interview Form" and "Family Interview Form". Snowball sampling method was used to determine the study group. In the process of analyzing the data, descriptive analysis technique was used. Descriptive analysis, which includes a gradual process, can be defined as creating a framework, processing data according to this framework, identifying and interpreting the findings obtained (Baltacı, 2019). According to the data obtained as a result of the analysis, the interviews of special education teachers consist of 16 main themes, the

interviews of the final year students of special education consist of 11 main themes, and the interviews for families with children with special needs consist of 10 main themes.

When the findings are examined, the methods that teachers use and intend to use in the teaching stages of these skills are direct teaching, modeling and using the game as a teaching method; teacher candidates stated that they could use direct teaching and social story methods. As the teaching of these skills can be supported by the direct teaching method, it is seen that the use of social story will help an effective teaching process because the concepts to be taught are more abstract and complex (Balçık, 2010). Families stated that they can support these skills at home with teacher guidance, sibling support and being in various social environments during their teaching process.

Teachers consider using observation and question-answer methods in pre-teaching assessment and evaluation procedures; It was concluded that the teacher candidates thought that they could use observation and question-answer methods in a similar way. It was found that special education teachers generally studied the concepts of emotions, empathy, insinuation, play and joke. When the question of what kind of differences the teaching of these concepts will create in children is examined, teachers think that there will be a significant improvement in social skills and communication skills, while teacher candidates will similarly have a positive difference in social skills, communication skills and social adaptation skills, and that families will have differences in the communication skills and social skills of the educational process in the same way as other participant groups will be created. In the light of the information received, there is an opinion that families think that the teaching of theory of mind skills is necessary for their children and that the development of these concepts and their learning by the child will make an intensive contribution to the child in the field of social skills and communication skills (Fitzpatrick et. al., 2018).

When the importance of teaching the concepts of theory of mind was examined, it was concluded that the children of the participants found the teaching of these skills important. When it is examined why these concepts are important for teaching, teachers think that they are important in terms of supporting social skills, social adaptation skills and communication skills; teacher candidates also intensively support social skills, then develop communication skills and social adaptation skills; Families stated that they found the teaching of these concepts important due to the developments in the fields of communication skills and social skills. It has been concluded that children with ASD have problems in terms of social and communication skills, so these difficulties will decrease and disappear with the learning of theory of mind concepts.

In this study, when the special needs type of the children of the families with special needs children were examined, only the families of the children with autism and intellectual disability were interviewed. In this direction, it may be recommended to perform applications with the families of other diagnostic groups. It is thought that it is important to provide training on theory of mind to special education teachers, teacher candidates and families with children with special needs. In addition to the priority skills of individuals with special needs, it is thought that it will be useful to add these skills to the education and training processes.